

Het Van Severen-jaar voorbij (Eerste deel)

Het lag in de lijn van de verwachtingen: 1994 zou het jaar worden van een aantal publikaties, gedenkboeken, tentoonstellingen en herinneringen aan Joris Van Severen (1894-1940), een van de meest controversiële, maar tevens ook minst gekende figuren uit het Interbellum. Zo is het ook uitgekomen.¹ Misschien is dit gedenkjaar de aanzet geworden tot een degelijke, wetenschappelijke studie over het Verdinaso (in al zijn aspecten) en zijn leider (in al zijn levensperioden).²

1. We selecteerden voor deze bijdrage:

A. VAN SEVEREN, De gedachtengang van Joris van Severen (1894-1940), in: *AKVS Schriften. Mededelingen van de stuurgroep van de oud-AKVS'ers*, nr. 28, april 1994, blz. 48-56.

L. DELAFORTRIE, *Vermoorde Van Severen herleeft*, Langemark, 1994.

M. CAILLIAU e.a., *Gedenkboek Joris van Severen 1894-1940. Joris van Severen spreekt*, Aartselaar, 1994.

L. WILS, *Een verdwaald aristocraat in de politiek*, Leuven, 1994.

2. Opmerking gemaakt door P. VAN HEES, *Over Vlaams-Nationalisme en Groot-Nederland*, in: *De geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging sinds 1975, Handelingen van het Colloquium op 24.10.1992 te Antwerpen n.a.v. de 50e jaargang van Wetenschappelijke Tijdingen en de 10e jaargang nieuwe stijl*, Gent, 1993, blz. 65.

Alhoewel vanuit nationalistische en oud-Verdinasokringen de stroom van bijdragen voortkabbelt, vol herinneringen, bewondering en hier en daar soms met een onkritische ingesteldheid en een tekort aan objectiverende distantie.³ Fragmentair onderzoek deed Louis Vos zijdelings in zijn bijdragen tot de geschiedenis van het AKVS.⁴ Toch werden aan de universiteiten van Leuven en Gent enkele verhandelingen afgeleverd.⁵

Slechts één daarvan is in boekvorm beschikbaar. Tenslotte zijn er in *Wetenschappelijke Tijdingen* een paar studies opgenomen, met betrekking tot de collaboratie en het antisemitisme binnen het Verdinaso.⁶ Wanneer we dit alles nawegen zien we dat meer aandacht werd besteed aan de historiografie van de beweging, zoals recent ook Bruno De Wever nog eens demonstreerde.⁷

3. Vooreerst gaf de herdenking te Wakken in 1984 aanleiding tot een publikatie: *Hugo Verriest-Joris van Severen*, met hierin twee bijdragen die we willen vermelden: N. DOBBELAERE, Biografie Joris van Severen, blz. 57-64, (helaas in dorre kroniekvorm) en R. PAUWELS, Getuigenissen van, rond en over Joris van Severen, blz. 113-143.

Van P. MEEUS en M. CAILLIAU verscheen: *Joris van Severen; Plus est en vous*, Turnhout, 1986.

L. DELAFORTRIE, *Het Genootschap Joris van Severen, Dinaso-actie tijdens de bezetting*, Antwerpen, 1989.

En tenslotte: M. PROOST, Leven en dood van een leider, in: *Wij*, 18 mei 1990, blz. 29-30; 23 mei 1990, blz. 20-21; 1 juni 1990, blz. 28-31; 8 juni 1990, blz. 22-23.

4. L. VOS, *Bloei en ondergang van het A.K.V.S. Geschiedenis van de Katholieke Vlaamse Studentenjeugd 1914-1935*, dl. 2, Leuven, 1982, o.m. blz. 213-257. In het totaal zijn er in deel 2, 21 vindplaatsen over het Verdinaso. De auteur vervolledigde zijn studie over de studerende jeugd en de rechts-autoritaire stromingen in een drietal publikaties tussen 1975 en 1977, waarvan wij hier de laatste memorieren: L. VOS, De ideologische oriëntering van de katholieke studerende jeugd in Vlaanderen 1936-1940. Een voorlopige balans, in: *Belgisch Tijdschrift voor Nieuwste Geschiedenis*, dl. 8, 1977, blz. 1-2, blz. 207-235.

5. J. POISSON, *De nieuwe marsrichting van Joris van Severen*, niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Gent, 1980. Deze verhandeling hebben wij niet ingezien.

J. CREVE, *Het Verdinaso en zijn militie. Militievorming in Vlaanderen en Nederland, 1928-1941*, Gent, 1985, omgewerkt tot: *Recht en Trouw. De geschiedenis van het Verdinaso en zijn militie*, Borgerhout, 1987.

L. MOULAERT, *Joris van Severen en het Verdinaso (1931-1940). Analyse van een beeldvorming*, niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Leuven, 1987.

Aan Franstalige zijde verscheen: P. JANSSENS, *Les Dinassos Wallons*, niet gepubliceerde licentiaatsverhandeling, Luik, 1982. Eveneens niet ingezien.

6. D. VANHEES, Het Verdinaso naar de collaboratie, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 42, 1983, nr. 3, blz. 165-175.

L. SAERENS, Het Verdinaso en de Joden 1934-1940, in: *Wetenschappelijke Tijdingen*, jg. 46, 1987, nr. 3, blz. 155-180.

7. B. DE WEVER, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde*, Antwerpen; Tielt, 1994, vnl. blz. 70-73; blz. 181-182; blz. 291-294; blz. 393-398.

In deze bijdrage leggen we ons twee beperkingen op. Vooreerst gaat onze hoofdaandacht naar de figuur van Joris Van Severen zelf. Er bestaat een dringende behoefte aan een diepgrondende, sluitende levensbeschrijving, ontdaan van de dikke en ondoorzichtige laag van eenzijdige bewondering van oud-gedienden. Daarom zullen we het onderzoek over de evolutie van de beweging tijdens het decennium 1931-1941 grotelijks terzijde laten en ons toespitsen op de persoon van Joris Van Severen. Vervolgens kijken we alleen na wat recente publikaties op dat stuk aanbieden, in de studies van Antoon VAN SEVEREN, Luc DELAFORTRIE, Maurits CAILLIAU en Lode WILS.

Wat weten we nu eigenlijk over het relatief korte leven van Joris Van Severen en waar zitten in zijn biografie nog lacunes en derhalve opdrachten tot onderzoek? Wij bekijken de specifieke inbreng van de vier auteurs en plaatsen hier en daar een kritische kanttekening.

De gedachtengang van Joris Van Severen

Dr. juris Antoon VAN SEVEREN is sinds jaar en dag op zoek teneinde het levensraadsel van Joris te ontcijferen.⁸ De auteur publiceerde enkele jaren terug een aantal minder bekende stukken uit 1930 over Joris Van Severen als interviewer van Alfons Bruwier.⁹ Deze publikatie laat hem toe bij de Van Severen van voor het Verdinaso de rabiante anti-Belgicistische houding te onderkennen.

Daarbij is bij Antoon Van Severen de hoofdtoon gezet. Dit negatieve aspect roept wel een positieve tegenpool op: de Dietse volksgemeenschap in het Rijk der Nederlanden. In de *“enkele teksten uit de periode voor het Verdinaso samengebracht”*¹⁰ komt dit goed tot uiting. Tussen *Ter Waarheid* van 1921 en de *West-Vlaming* van 3 november 1928 liggen vierentwintig uitspraken opgetast die de ‘gedachtengang’ moeten illustreren. Dit soort anti-Belgicisme is niet eigen aan Van Severen alleen. Elke lezer van het weekblad *Vlaanderen* (dat de stichter van het Verdinaso helemaal niet waardeerde) kon daar tientallen voorbeelden van vinden. We nemen als voorbeeld de zevende en de achtste uitspraak: *“De doodende Belgische politieke orde moet plaats ruimen voor de Vlaamse politieke orde... (De Westvlaming, 2 oktober 1927)* en *“Voor Vlaanderen is er niets te verwachten van de Belgische staat en zijn*

8. A. VAN SEVEREN, *o.c.*, blz. 48-56. De auteur bereidt een biografie voor *Joris van Severen. Een leven*, voorzien voor 1995.

9. A. VAN SEVEREN, Een interview met Dr. Alois Bruwier over A. Rodenbach in 1940. Interviewer Joris van Severen, in: *AKVS Schriften, Mededelingen van de stuurgroep van de oud-AKVS'ers*, nr. 25, november 1992, blz. 54-62.

10. A. VAN SEVEREN, *Gedachtengang...*, blz. 48.

dienaars. *Het enige heil voor Vlaanderen ligt in zijn politieke zelfstandigheid*” (rede in het parlement, 29 november 1927).

Hoe groot de innerlijke consistentie in het ideeëngoed van Joris Van Severen was leert ons een uitspraak uit 1921 die we vergelijken met zijn bijdrage in 1938 aan de zogenoemde *Nieuwe Richtlijnen*. In de eerste tekst luidt het: “*Het doel is klaar: eerste objectief: Vlaanderen zelfstandig in de Belgische staat; tweede objectief: de staat Vlaanderen los uit de Belgische staat; logisch einddoel: zelfstandig Vlaanderen in de Groot-Nederlandse staat. Federale staat Noord- en Zuid-Nederland.*”¹¹ In zijn verklaring van 1938 klinkt het: “*Het Verdinaso wil vestigen en bouwen, in onaantastbare hechtheid en macht: het Dietse Rijk. Dit wil met andere woorden zeggen: het Dietse Rijk der Nederlanden...wier bestanddelen thans in een toestand van verdeeldheid en verscheurdheid en machteloosheid en wanorde leven...*”¹²

Antoon Van Severen heeft het ook moeilijk met de ‘Nieuwe Marsrichting’ van 1934. “*Voor een groot deel was de ‘nieuwe marsrichting’ te verklaren vanuit zijn flamingantische principes. Op dat punt zal de geschiedschrijving van het flamingantisme enkele correcties moeten ondergaan. Maar dat is niet het onderwerp van deze bijdrage.*”¹³

Spijtig. Wat hebben ons twee decennia onderzoek over deze ingewikkelde en tevens vage aangelegenheid geleerd? In de *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging* werd geponoord: “*voor Van Severen betekende de nieuwe marsrichting de eerste stap naar een fascistische machtsverovering binnen het Belgisch staatsbestel, met de uiteindelijke hereniging van de Nederlanden (het zgn. Bourgondisch ideaal) als doel.*”¹⁴

Wat werd daarover nog geschreven? Lut Moulaert wijst, terecht, op de bedoeling een scherper onderscheid te maken tussen het VNV en het Verdinaso “*voor velen die er zich vroeger niet bewust van waren*”.¹⁵ Ook Bruno De Wever en Luc Delafortrie zeggen dat. Maar er is nog meer: de ideologische bocht van 1934 had ook te maken met de wet op de private militias. En Lode Wils onderlijnt dat de fundamentele bedoeling van Van Severen op dat ogenblik niet is om de staat omver te werpen, maar om de staat van binnenuit te veroveren. Kan men hierbij verstaan dat Van Severen zijn nationalistisch geschut verlegt van een ‘volks’-nationalisme naar een ‘staats’-nationalisme?

11. J. VAN SEVEREN, *Ter waarheid*, 1921, blz. 227 en A. VAN SEVEREN, *o.c.*, blz. 51.

12. J. VAN SEVEREN, Verklaring van 1938, in: *De Vlaamse Beweging, België en de gebondenheid der Nederlanden*, Brussel, 1939; A. VAN SEVEREN, *o.c.*, blz. 56.

13. A. VAN SEVEREN, *o.c.*, blz. 48.

14. R. VANLANDSCHOOT, *Verdinaso*, in: *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, dl. 2, Amsterdam; Tielt, 1975, blz. 1746. De laatste woorden zijn verdwenen in de gedrukte tekst.

15. L. MOULAERT, *o.c.*, blz. 94.

Begrijpelijk dat De Wever, na ampele voorstudie concludeert: *“dat de literatuur een weinig bevredigend antwoord biedt op de gangen van het Verdinaso midden 1934. Was dat een louter gevolg van de ideologische bocht die de leider nam?”*¹⁶ Er is dus nog werk aan de winkel.

Vermoorde Van Severen herleeft

Zelfs bij een korte studie kan het inleidend woord belangrijk zijn om het hele werkje te begrijpen.¹⁷ Luc DELAFORTRIE wil een ‘nuchtere vergelijking’ maken tussen het VNV en het Verdinaso en zijn bedoeling is *“niet Van Severen te idealiseren maar hem zo echt mogelijk weer te geven. Ik wens zeker niemand in zijn verering te hinderen, maar ik wil toch kritisch zijn.”*¹⁸

Drie problemen worden behandeld: de vergelijking tussen beide Vlaams-nationalistische organisaties; het waarom van de collaboratie van Dinaso’s en de redenen waarom het Verdinaso verdwenen is. Op de eerste twee vraagstellingen gaan we niet diep in. Ze werden uitvoerig uit de doeken gedaan door B. De Wever. Alleen L. Delafortries besluit kan hier voor zichzelf spreken: *“De struikelsteen bleef de nieuwe marsrichting, de weg over België.”*¹⁹ Zijn visie op de collaboratie binnen het Verdinaso is een herhaling van zijn werkje uit 1989. Maar hij is zo eerlijk te zeggen dat hij zich genoodzaakt voelt *“ten opzichte van de geschiedenis, op papier te zetten, hoe ik deze gebeurtenissen heb beleefd.”*²⁰ Zou Delafortrie de evolutie naar de collaboratie toe, zoals ze door De Wever werd geschetst, aanvaarden, namelijk dat zowel in het VNV als in het Verdinaso elementen van ideologische dynamiek aanwezig waren, die met het voortschrijden van de tijd het nationaal-socialisme naderden? De vraag is echter of Joris Van Severen van 1934 tot 1940 dat heeft onderkend, gewild of gestuurd heeft. Vragen te over dus die met grote kracht roepen om een verfijnde biografie.

Bij de laatste vraagstelling poneert Delafortrie dat Van Severen *“een bijzondere stempel (had) gedrukt en wel zo dat men zijn beweging niet kan voorstellen zonder hem. Dat té persoonlijke was een kracht ‘maar ook een nadeel’. Op het laatst hield Van Severen praktisch geen rekening meer met het oordeel van zijn medewerkers. Niemand was opgeleid of bekwaam hem op te volgen. De gewelddadige dood van Van Severen en de verraderlijke manier waarop hij werd behandeld door personen waarin hij*

16. B. DE WEVER, *o.c.*, blz. 181.

17. L. DELAFORTRIE, *o.c.*

18. *Ibidem*, blz. 5.

19. *Ibidem*, blz. 37.

20. *Ibidem*, blz. 45.

vertrouwen had gesteld, bracht voor zijn volgelingen verbittering en teleurstelling. Het is zeker dat hij zich misrekend had in het schatten van zijn kansen. Hij blijft nochtans een uitzonderlijke figuur maar juist te uitzonderlijk."²¹ Was hij dan toch een 'verdwaald aristocraat' (L. Wils)?

Joris Van Severen spreekt

Het omvangrijke *Gedenboek*²² kan hier niet op alle hoofdstukken getoetst worden. Die over Van Severen, de beeldende kunst en de literatuur laten wij buiten beschouwing.²³ Laten we de andere bijdragen een voor een beknopt bespreken.

De openingsbijdrage is van de hand van Pieter Jan VERSTRAETE, 'Joris van Severen en de Vlaamse Beweging'.²⁴ Een beloftevolle titel, maar een onvoldragen stuk. Verstraete volgt de chronologische levenslijn en opent met de reeds door velen uitgesproken verwachting: "*De allesomvattende biografie dient echter nog geschreven te worden.*"²⁵ Over de jeugdijaren slechts twee opmerkingen. Het lijkt ons niet juist de vader, burgemeester van Wakken, uitsluitend als Franstalige voor te stellen; de samenwerking met pastoor Hugo Verriest had, zoals L. Wils het uitdrukt van hem een 'vlaamsvoelende' gemaakt. Trouwens, de geschiedenis van dit dorpsduo in de jaren 1890-1894 bij het ontluiken van een christelijke en democratische sociale beweging in Zuid-West-Vlaanderen moet nog nader bekeken worden. De tweede opmerking geldt Cyriel Verschaeve. Het is zeer de vraag of zijn bekende Rodenbach-opstel uit 1909 de doorslag zou gegeven hebben in het ontluiken van Joris' flamingantisme. Van Severen, zo schrijft hij zelf in zijn brieven aan de kapelaan later²⁶, heeft voor de eerste keer Verschaeve gezien en gehoord op de Verbiestfeesten te Pittem, in augustus 1913, dezelfde maand als die waarin de Verriest-feesten van Ingooigem plaatsvonden.²⁷ Het zijn de frontervaringen geweest die Verschaeve en Van Severen dicht bij elkaar hebben gebracht: "*Ten huize van Cyriel Verschaeve die algauw de plaats van Verriest innam.*"²⁸

Het hoofdbetoog van Verstraete is een commentaar op vier belangrijke essays van Van Severen: ten eerste: 'Vlaamsch nationalistische buitenlandse politiek' (*Ter*

21. Ibidem, blz. 57, cursivering van ons.

22. M. CAILLIAU e.a., o.c.

23. Ibidem, blz. 41-122.

24. Ibidem, blz. 9-22. De ondertitel luidt: *Beschouwingen bij enkele artikels.*

25. Ibidem, blz. 9.

26. Verschaeve-archief, Steenbrugge, kopie uit de verzameling Rudy Pauwels, Deinze.

27. En niet in 1912, zoals P.J. VERSTRAETE vermeldt in: M. CAILLIAU e.a., o.c., blz. 10.

28. Ibidem, blz. 12.

Waarheid, 1924); ten tweede: 'Vlaamsch nationalisme, Essay', (eveneens in *Ter Waarheid*, 1924); vervolgens 'Van de demoliberale volksverscheurdheid naar Dietschland en orde door het Verdinaso' (1934) en tenslotte 'De Vlaamsche Beweging, België en de gebondenheid der Nederlanden. De Dietsche Rijks-gedachte van het Verdinaso' (1939). De citaten zijn goed gekozen, maar we missen er de coherentie die in het korte opstel van Antoon Van Severen zo duidelijk is.

Terecht verwijst Verstraete in het tweede essay van Van Severen naar een uitdrukkelijke geloofsbelijdenis van rechts-revolutionaire signatuur: "*De auteur (JVS) heeft spijt dat de Middeleeuwen, deze 'wonderschoone constructie' voorbij zijn. 'Wij gelooven in Europa, in de Europeesche beschaving, in de klassieke beschaving, in de christenheid.' Europa kan slechts opgebouwd worden indien haar grondvesten berusten op de roomsch-katholieke wereldbeschouwing. Enkel op basis van deze solidaristische wereldbeschouwing is een algemeene gerechtigheid mogelijk.*"²⁹

Dit citaat van Van Severen laat duidelijk zien hoezeer hij afhankelijk is van het gedachtengoed van Charles Maurras. Zijn restauratieve kijk op een christelijk (eigenlijk katholiek) Europa doet eveneens laat-ultramontaans aan. Met zulke ideeën moet hij ook al snel aansluiting vinden bij de Duitse stromingen die een staatkundige, maatschappelijke ordening voorstellen waarin de steeds klimmende negatie van het politieke testament van de Franse Revolutie benadrukt wordt.³⁰ Daardoor keerde Van Severen zich geheel af van de moderne sociaal-politieke cultuur, die ook aan België in de negentiende eeuw gestalte had gegeven.

In het omvangrijke boek *Joris Van Severen spreekt* hebben we eerst stilgestaan bij het artikel van Pieter-Jan VERSTRAETE, 'Joris van Severen en de Vlaamse Beweging'. We kunnen nu afronden met diens 'Beschouwingen bij enkele artikels'. Een studie over de bronnen van het ultramontaanse en integralistische christendom bij Van Severen is zeer noodzakelijk, omdat vermoedelijk daar de vroege verklaaringsgronden te vinden zijn van zijn rechts-autoritaire ideeën in het Interbellum, toch blijft Verstraete alleen stilstaan bij de traditionele problematiek van volk – natie – staat. Uiteraard was in de ogen van Van Severen het Vlaamse volk nog geen natie, "*het verkeerde in de eerste fase van de natievorming en is nog een 'natuurvolk'.*"³¹

29. Ibidem, blz. 14. Even verder schrijft Verstraete: "*De Franse revolutie en haar uitlopers zijn volgens Van Severen oorzaak van alle kwaad en ellende in de Nederlanden.*" Ibidem, blz. 19.

30. Zie F. STERN, *Kulturpessimismus als politische Gefahr. Ein Analyse nationaler Ideologie in Deutschland*, Stuttgart, 1986, teruggaand op de oorspronkelijke Amerikaanse uitgave: *The politics of cultural despair*, Berkeley, 1961.

31. M. CAILLIAU e.a., o.c., blz. 17.

Vanzelfsprekend staat Van Severen model omwille van zijn inschatting van de specifieke eigenschappen van de staatsmacht en de noodzakelijkheid voor de Vlamingen om die te veroveren. Van daaruit is zijn latere erkenning van het zogenaamde Belgische feit, en het Dietse Rijk als postulaat voor de verdere ontwikkeling van Vlaanderen in een Europees geheel te begrijpen. Hoe deze ideeën de geesten van de Vlaams-nationalisten (en ook van de anderen) verdeeld hebben in het moeilijke decennium 1930-1940 en toch diepgaand de evolutie van de Vlaamse Beweging bepaald hebben, staat niet te lezen in deze bijdrage. Het was nochtans een goede gelegenheid om een aanzet te geven.

Als besluit stelt Verstraete het zo: “*Begonnen als een fervent en radikaal Vlaams-nationalist, speelde de Vlaamse Beweging op het einde van zijn leven nog nauwelijks een rol.*”³² Dat zou juist zijn indien de geschiedschrijving van de Vlaamse Beweging zou samenvallen met de geschiedschrijving van het Vlaams-nationalisme, zoals dit laatste zich ontwikkelde in het VNV. En dan heeft Antoon Van Severen gelijk: de geschiedenis van het traditionele Vlaams-nationalisme is te eng om het volledige streven van Joris Van Severen te bevatten.³³

Over de tweede bijdrage in deze herdenkingsbundel “‘Ter Waarheid’ Aanzet tot een inhoudsanalyse” van Vik EGGERMONT³⁴, kunnen we kort zijn. Het is, zelfs als aanzet, een gemiste kans. Er ontbreekt een duidelijk wetenschappelijk apparaat. Slechts twee jaargangen zijn behandeld. Maar de auteur heeft hierin gelijk: het tijdschrift verdient een exhaustieve studie. Een beperkt archivalisch onderzoek, bijvoorbeeld in de briefwisseling Verschaeve – Van Severen, zou reveleren dat beiden in geestdriftige bewoordingen correspondeerden over dit tijdschrift-project. “*De bijdragen van Cyriel Verschaeve zijn te weinig talrijk om hem als een vaste medewerker aan ‘Ter Waarheid’ te beschouwen.*”³⁵ Verschaeve had wel gewild en was bereid een ruim leidinggevend aandeel in het tijdschrift op zich te nemen, maar een bisschoppelijk publicatieverbod verhinderde hem dat te doen. In de bijdrage van Maurits Cailliau, verderop in het boek, leren we hoe Van Severen in de stichtingsperiode van het tijdschrift, wanneer Verschaeve het bisdom niet durft te benaderen, zelf naar kanunnik Jeroom Mahieu (nochtans een klasgenoot van Verschaeve) in de H.-Geeststraat trekt en vriendelijk ontvangen wordt. Maar ook de kanunnik heeft bot gevangen.³⁶

32. Ibidem, blz. 21.

33. Ibidem, blz. 21, aantekening 13.

34. Ibidem, blz. 23-40.

35. Ibidem, blz. 27.

36. Ibidem, blz. 124-128 (een uiterst belangrijke brief van 19 oktober 1922) en aantekening 7 op blz. 154.

Eggermont heeft zich beperkt, uit tijdnood, tot een ietwat uitvoerige commentaar op de inhoudstafels van het tijdschrift. Zijn besluit kunnen we echter ten volle onderschrijven: *“Het is duidelijk dat ‘Ter Waarheid’ zich in de jaren na de Eerste Wereldoorlog ontpopt heeft als een merkwaardig tijdschrift. Des te merkwaardiger omdat het dan toch tot stand was gekomen dankzij de wil en de stuwkracht van een jonge man die in 1921 nauwelijks 27 jaar was.”*³⁷

Onder de titel ‘Joris Van Severen en de katholieke leer’ schuift Maurits CAILLIAU³⁸ een aantal ledenkringen naar voor, die gezamenlijk tot doel hebben de katholieke orthodoxie bij de Verdinaso-leider tot helderheid te brengen. Voorwaar een hachelijke onderneming, omdat men daarbij te veel, maar ook te weinig kan zeggen. Liggen de wortels van Van Severens katholieke opvattingen alleen in het schemergebied van de zogenaamde ‘conservatieve revolutie’ (waaraan verder in het gedenkboek een ruime bijdrage gewijd is) en de frustraties van een generatie die uit de Eerste Wereldoorlog gekomen, de indruk had in een groeiende chaos gegoooid te zijn?

ROMAIN VAN LANDSCHOOT
BARON RUZETTELAAN 433, B-8320 BRUGGE

37. Ibidem, blz. 40.

38. Ibidem, blz. 123-158.